

ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО РОДИННОГО ВИХОВАННЯ

Марценюк М.О., К. психол.н., доцент кафедри психології
Мукачівський державний університет, Україна

Сім'я — головний осередок суспільства. Вона відіграє надзвичайну роль у його життєдіяльності — через фізичну й соціокультурну зміну поколінь забезпечує можливість існування суспільства. У сім'ї створюється найбільше суспільне багатство — людина. Тут вона народжується і формується як особистість. Це та клітинка, з якої розпочинається будь-яка держава. Немає країни без сім'ї, сімейно - родинних відносин. Без сім'ї неможливе відтворення населення, його соціалізація і, нарешті, неможливе утворення всіх інших соціальних інституцій. Саме рівень розвитку сім'ї разом з характером праці зумовлюють суспільний порядок, за яким живуть люди в різних державах, за різних історичних умов. Водночас функціонування сім'ї є результатом специфічних соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Отже, сім'я — це ніби проміжний стан між суспільством та індивідом. Сім'я неначебто суспільство в мініатюрі.

Порівняно з іншими соціальними інститутами сім'я має певні особливості, що істотно впливають на становлення особистості дитини [4].

В Україні типовою є нуклеарна сім'я з невеликою кількістю дітей (52,1 % — з однією дитиною), із професійно зайнятими батьками, що підтримують здебільшого ділові контакти з родичами. У неповних сім'ях сьогодні виховують 1,5 млн дітей. Внаслідок зменшення реальних доходів родин переважна їх більшість не має можливості створити для дітей сприятливі умови життя.

Отже, сучасна українська сім'я часто не має змоги повною мірою реалізувати свій виховний потенціал. Це спричинюється як особливостями суспільного виховання, так і негативними змінами всередині сім'ї: зниженням її стабільності, малодітністю, послабленням традиційної ролі батька, трудовою зайнятістю жінки, економічними та політичними негараздами в країні і світі, тощо [2].

Виховання у кожній конкретній родині включає реалізацію досвіду багатьох поколінь близьких по крові людей. Поняття "родина" трактується як "... природний осередок найглибших людських почуттів: тут народжується і поглиблюється любов до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, пошана до рідної мови, історії, культури". Для кожної родини важливим було і є питання місця проживання чи рідної домівки (оселі). Житло в Україні називали господою, а подтужжя - господарями. Господа мала не абияке значення у виховному процесі. Про неї відгукувалися з повагою і гордістю: "У своїй хаті своя правда, і сила, і воля", "Своя стріха - своя втіха", "Своя мазанка ліпша любої світлиці" і т. п.

Діти були і є бажаними: про них мріяли, їх пестили, за ними тужили, ними пишалися. В українській педагогіці здавна побутують істини, закладені у змісті народних прислів'їв та приказок: "Де діти, там радість", "Діти - окраса дому", "Без гілок не дерево, без дітей - не сім'я", "Діти - основа щастя" тощо.

Найголовнішими та впливовішими вихователями у родині вважалися батьки. Народ шанує тих батьків, які поряд з вимогливістю і справедливістю проявляють чуйність до синів та дочок і, водночас, засуджує ухиляння від батьківських обов'язків. Про батьківство і материнство поширено багато народних висловів: "Мати однією рукою б'є, а другою гладить", "Умієш дітей родить - умій же їх і вчить", "Гни дерево,

пока молоде, учи дітей, поки малі", "Не той батько, що зродив, а той, що до ума довів", "Учи сина, як годуєш, бо тоді вже не навчиш, як тебе годуватиме".

Українська родинна педагогіка сьогодні розглядається як окрема галузь педагогічного знання, яка містить у собі узагальнений досвід вітчизняного виховання і досліджує його актуальні аспекти, які є суттєвими для нинішніх і наступних поколінь. Вона тлумачиться як "... національний варіант загальнолюдської педагогічної культури, яка в своєрідній формі виражає навчально-виховний досвід, інтереси й прагнення мас". У її науково-термінологічному апараті багато понять, напрацьованих самим народом. Вона сприяє насиченню наукової педагогіки гуманістичними ідеями, вимогами до особистості, спроможними впливати на її становлення в сучасному світі.

Родинна педагогіка впливає на якість виховання дітей у сім'ї, посилює його національну спрямованість. Вона сприяє розвитку позитивної реакції на перевірені часом засоби виховного впливу, які через спілкування передаються від пращурів до нинішнього покоління.

Розглядаючи проблему втілення народних ідей у практику сучасного родинного виховання маємо зазначити, що українська родина як "... компонент системи соціального формування особистості" втілює у собі її духовні, моральні, фізичні, матеріальні надбання, а батьківське виховання з його традиціями є джерелом сімейних цінностей.

Саме тому, серед функцій сім'ї називають найважливіші: економічну, виховну, етнічного відтворення, господарсько-побутову, природного відтворення, сексуально-емоційну і експресивно - рекреаційну.

Однією з найважливіших функцій сім'ї є створення умов для виховання здорової особистості, що обумовлює благополуччя дитини. Для цього необхідно враховувати:

1. Дитина - не просто продукт виховання. Вона сама осмислює сім'ю і себе в ній, визначає свою поведінку, ставлення до сім'ї і до себе самого. Певною мірою дитина - вихователь себе.

2. Діти внаслідок свого обмеженого досвіду, своєрідного мислення інакше сприймають і оцінюють події навколо. Зрозуміти їх поведінку, емоції, переживання і допомогти їм можна, лише поглянувши на світ їх очима.

3. На дітей впливають не тільки навмисні і цілеспрямовані виховні дії, але в рівній або навіть більшою мірою всі особливості поведінки батьків [2].

Визначний український учений Іван Огієнко писав: "... виховувати своїх дітей треба у повній батьківській любові, з повним терпінням. Світ іде вперед, а з ним і діти наші потребують руху". Він доводив думку про важливу роль рідної мови, історії, народного мистецтва, народних ігор, національних традицій, звичаїв і обрядів як основних засобів родинного виховання. В його баченні родинне виховання має базуватись на вітчизняному фольклорі, літературних і мистецьких засадах. Це сприяє формуванню основних складових духовності особистості: національного мислення, естетичних смаків, етичних навиків, правосвідомості тощо [3].

Зазвичай, в українських родинях постійно дотримувались таких моральних заповідей: "Шануй вітця твого і матір твою, щоб тобі було добре і щоб ти довго прожив на землі", "Люби ближнього як самого себе"; шанували моральні чесноти - мудрість, справедливість, мужність, стриманість; поважали "дев'ять плодів Святого духа": любов, радість, мир, терпеливість, добротливість, милосердя, віру, лагідність, поміркованість.

Батько і мати прагнули з наймолодшого віку формувати у своїх дітей національну свідомість, задовольняти духовні потреби, впливати на стан морального і фізичного здоров'я та загартування, психологічний і інтелектуальний розвиток тощо.

У дітей з розвинутою національною свідомістю виробляються стійкі мотиви приналежності до нації, держави, але, водночас, вони здатні й до розуміння проблем інших етносів, допомоги їм у разі необхідності. Результатом батьківського виховання є і сформована у дитини система поглядів, переконань, ідеалів, покликаних впливати на її цілісну орієнтацію.

Виховання в українській родині спрямоване на вироблення у молоді шанобливого ставлення до матері, дівчини, жінки, бабусі; готовність допомагати найменшим, хворим, потерпілим від всіякого лиха; здатність співчувати, жаліти, остерігати тощо. "Сучасна ситуація у сфері сімейних стосунків (зростання кількості самотніх людей як наслідок зменшення народжуваності та значної кількості розлучень, неповні сім'ї, діти, залишені власними батьками та ін.) свідчить про те, що потенційні можливості сім'ї у вихованні в дитини потреби гуманного ставлення до близьких людей значною мірою залишаються не використаними", - стверджують сучасні вчені. А загальновідомо, що духовний світ особистості та її інтелектуальна сфера є наслідком виховання в родині.

Незважаючи на певні зміни та негативні тенденції сучасного суспільства пріоритетами сім'ї залишається виховання та підготовка підростаючого покоління до життя. За сім'єю залишається визнання її духовним центром формування особистості, усвідомлення беззаперечного впливу батьківської мудрості, забезпечення реалізації набутого від попередників життєвого досвіду, поширення знань про моральні цінності свого народу та сприяння їх засвоєнню, попередній розвиток релігійних почуттів молоді [1].

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. Видання /І.Д.Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій /О.І. Бондарчук. - К.: МАУП, 2008. – 96 с.
3. Ковбас Б. Родинна педагогіка: У 3-х т. [Т. 1. Основи родинних взаємовідносин. – 288 с.; Том II. Основи родинного виховання] / Б.Ковбас, В.Костів — Івано-Франківськ, 2006. — 288 с.
4. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: учебн. пособие для вузов. [Изд. 4-е]. - М.: «Академический проект»; Трикста, 2008. – 730 с.